

I.В. ОКОГРІБ
(Ужгород)

**РЕАЛІЗАЦІЯ ЧИСЛОВОЇ ПАРАДИГМИ (НА МАТЕРІАЛІ
СЛОВАЦЬКИХ ТА УКРАЇНСЬКИХ НАЗВ ОДЯГУ)**

УДК 811.162.4'367.622:811.161.2

Окогріб І. В. Реалізація числової парадигми (на матеріалі словацьких та українських назв одягу); 7 стор.; кількість бібліографічних джерел – 15; мова українська.

Анотація. У статті розглядається категорія числа іменників у сучасній словацькій та українській мовах на матеріалі назв одягу. Аналізуються назви, які мають обидві форми числа і найменування *pluralia tantum*.

Ключові слова: категорія числа, іменник, *singularia tantum*, *pluralia tantum*.

Морфологічна категорія числа іменників завжди становила особливий предмет уваги лінгвістів, що вилилося в існування багатьох позицій стосовно неї. Найбільш поширеними можна вважати однобічний (формальний) погляд, відповідно до якого число визнається класифікаційною категорією (П.Ф. Фортунатов, А.А. Залізник, І.Г. Милославський), та двобіч-

ний (структурно-семантичний), який розглядає цю категорію як складну й неоднорідну, що в ній частина форм є семантично мотивованими, а частина виражають число лише формально (О.К. Безпояско, О.В. Бондарко, В.В. Виноградов, І.Р. Вихованець, В.І. Дегтярьов, А.П. Загнітко). У загальному розумінні число як іменна словозмінна категорія виражає протиставлення значення «одичності й більш ніж одичності» предметів [7, 83].

Мета нашого дослідження – проаналізувати назви одягу в словацькій та українській мові щодо вираження категорії числа, виявити випадки семантико-граматичної асиметрії у сфері морфологічної категорії числа іменників. Матеріалом для дослідження стали назви одягу, виписані шляхом вибірки слів з тлумачних та етимологічних словників словацької і української мов.

У словацькій та українській мовах категорія числа виражена двома формами: форма однини та форма множини. Поряд із цим існують іменники з дефектною парадигмою – *singularia tantum* і *pluralia tantum*. Поняття морфологічної дефектності, званої також парадигматичною дефектністю, безпосередньо пов'язане з поняттям повної словозмінної парадигми, що задається релевантними словозмінними категоріями відповідної мови (наприклад, число, відмінок для іменників у слов'янських мовах) для конкретної лексеми (і тоді ми говоримо про парадигму слова) або для класу лексем (і тоді можна говорити про тип парадигми). Іменники, що живаються лише в однині, називаються *singularia tantum*. Іменники, що живаються лише в множині, називаються *pluralia tantum*.

Відповідно до *Nového deklinačného systému slovenských substantív* М. Sokolovej [13, с. 17] іменники словацької мови, з точки зору обчислюваності, поділяються: 1) обчислювані іменники (*singulatívne*): *jeden stol, päť stolov*; іменники *singuláriá tantum* (*zemegul'a*), іменники *pluraliá tantum* (*nožnice, dvere; prázdniny*). 2) необчислювані іменники (*nesingulatívne*): *zrak, Košice, Bratislava*.

Окрім цього, існують іменники *singuláriá tantum*: а) *pravé propriá* (власні назви) *Prešov*, б) *pravé abstraktá* (абстрактні назви) *dobro*, с) *látkové* (речовинні) *voda*, д) *hromadné konkrétá* (збірні) *ľudstvo* і *pluraliá tantum*: а) *pravé propriá* (власні назви) *Košice*, б) *pravé abstraktá* (абстрактні назви) *osýpku*.

Аналіз зібраного нами матеріалу показує, що серед назв одягу у словацькій та українській мові переважають іменники, які мають обидві форми числа (*bunda-bundy* [VSRС] / *куртка-куртки* [BTC СУМ], *košeľa-košele* [VSRС] / *сорочка-сорочки* [BTC СУМ], *blúzka-blúzky* [VSRС] / *блузка-блузки* [BTC СУМ], *podprsenka-podprsenky* [VSRС] / *бюстгальтер-бюстгаль-*

тери [BTC СУМ], *plášť-plášte* [VSRS] / *плащ-плащі* [BTC СУМ]). Загальна кількість таких найменувань становить 53 назви.

Наступними є назви одягу, які мають лише форму множини, як у словацькій так і в українській мові, – іменники *pluralia tantum* (*bermudy* [VSRS] / *бермуди* [BTC СУМ], *bričesky* [VSRS] / *бриджі* [BTC СУМ], *dupačky* [VSRS] / *повзунки* [BTC СУМ], *džínsy* [VSRS] / *джинси* [BTC СУМ], *nohavice* [VSRS] / *штани* [BTC СУМ], *nohavičky* [VSRS] / *трусци* [BTC СУМ], *pantalóny* [VSRS] / *панталони* [BTC СУМ], *rajtky* [VSRS] / *бриджі* [BTC СУМ], *šarovary* [VSRS] / *шаровари* [BTC СУМ], *šortky* [VSRS] / *шорти* [BTC СУМ]). Ця група слів нараховує 27 назв.

Серед найменувань одягу є слова, форми числа яких збігаються у словацькій та українській мові, але є слова, форми числа яких різняться. Так, у словацькій мові слово *plavky* [VSRS] – «костюм для купання», належить до групи іменників *pluralia tantum*, а в українській мові слово *купальник* [BTC СУМ] – «костюм для купання» має обидві форми числа: однину *купальник* – множину *купальники*; в українській мові слово *годинник* [BTC СУМ] – «прилад для вимірювання часу протягом доби», має дві форми числа: однину *годинник* – множину *годинники*. У словацькій мові це слово належить до групи слів *pluralia tantum* і має лише форму множини *hodiny* [KSSJ], подібно до російської мови «часы».

Назви одягу *pluralia tantum* В.І. Дегтярьов відносить до класу слів з дефектною парадигмою, в котрій не реалізується грамема однини [2, с. 76]. А.А. Залізняк наводить два найважливіших прояви числової дефектності: 1) формальної, або морфологічної, 2) функціональної, або семантичної. Морфологічна дефектність характеризується відсутністю граматичних форм з флексіями числа однини чи множини в парадигмі іменника [4]. Наприклад: відмінювання морфологічно-дефектного *pluralia tantum nohavice/штани*, взірць відмінювання *ulica* [13, 240].

Rád / відмінок

N. nohavic **-e**

G. nohavic-

D. nohavic **-iam**

A. nohavic **-e**

L. (o) nohavic **-iach**

I. nohavic **-ami**

Функціональна дефектність характеризується тим, що семантика імені «Х» «не допускає поєднання змісту «один Х» або «кілька Х». Іменник *nohavice/штани* володіє обома значеннями, наприклад: *одні штани* ~ *кіль-*

ка *штанив*, які майже в усіх відмінках передаються омонімічними формами з флексіями множини. Отже, парадигма іменника *штани* є семантично (функціонально) повною. Аналогічною є парадигма «невідмінюваних» іменників, що заповнена омонімічними формами (табл. 1).

Таблиця 1.

Семантично повна парадигма іменника *nohavice/штани* [4, 29]

Pád / відмінок	один «X»	кілька «X»
N.	nohavic -e	nohavic-
G.	nohavic-	nohavic-
D.	nohavic -iam	nohavic -iam
A.	nohavic -e	nohavic-
L.	(o) nohavic -iach	nohavic -iach
I.	nohavic -ami	nohavic -ami

Серед іменників, що позначають предмети одягу, наявні як словацькі за походженням лексичні одиниці, так і запозичені слова. Значна частина найменувань одягу в словацькій мові за своїм етимологічним складом є запозиченнями з французької, німецької, англійської, італійської мов. Наприклад, множинний іменник словацької мови *pantalóny* запозичений з італійської мови, в якій є власною назвою персонажа народних комедій. Власною назвою мотивовані і значення невідмінюваного іменника української мови *галіфе* «штани особливого крою, що обтягують литки й коліна та дуже розширюються на стегнах» від імені французького генерала G. Galiffe, та множинний іменник словацької мови *bermudy* «подовжені та розкльошені шорти» від англійської назви Бермудських островів. У молодіжному сленгу вживаються іменники *pluralia tantum*, утворені в результаті метонімічного переносу назви виробника на предмет: *levisy* «джинси фірми Levi Strauss», *adidasky* «спортивне взуття фірми Adidas», *najky* «спортивне взуття фірми Naik». Класичним взірцем метафоричного найменування являють собою іменники *pluralia tantum* *банани (штани)* «штани подібні до банану», *дудочки* «дуже вузькі штани».

У процесі запозичення іншомовних слів до словацької мови можливе явище зміни граматичної категорії числа. Маємо на увазі випадок, коли закінчення форми множини запозиченого слова не властиве множині іменникам словацької мови, а властиве однині, а саме – закінчення на голосну *-a*, та на приголосну *-s* [11, с. 282]. Процес мовного явища, коли форма

множини іменника мови оригіналу під час запозичення слів набуває форму однини в мові реципієнта – називається деплюралізацією. Прикладом деплюралізації можуть бути запозичені слова з англійської мови: *keks* (angl. sg. *cake* «сушієнка» [VSCS], pl. *cakes*), *koks* (angl. sg. *coke* «паливо vyrobené chemicko-fyzikálnou úpravou uhlia» [VSCS], pl. *cokes*). Серед іменників назв одягу – слово *džínsy* «druh pohavíc» (z angl. *jeans*, vysl. *džíns*) [11, с. 284].

Лексико-семантична група найменувань одягу відноситься до числа досить складних і розгалужених, що складається з багатьох пересічних лексико-тематичних класів і підкласів. Насамперед, це визначається природою денотата і сигніфіката – різноманітними реаліями досліджуваної частини людського побуту та сучасної культури. Серед найменувань одягу у словацькій та українській мовах є слова, форми числа яких збігаються в зіставлюваних мовах, але є слова, форми числа яких різняться. Можливо, це пов'язано зі специфікою мовних засобів словацької та української мов, образного сприйняття людиною реального світу, а також відмінностей у мовній картині світу, тобто у мовному відображенні деяких предметів як цілісних (недискретних) або дискретних. Однак, наявність розбіжностей у вживанні іменників з різними формами числа словацької та української мов призводить до інтерференції, тому дослідження та контрастивний аналіз категорії числа словацької мови відповідає потребам сучасної лінгвістичної славістики.

Література:

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і гол. ред. В.Т. Бусел. – Ірпінь: ВТФ Перун, 2005. – 1728 с.
2. Дегтярев В. И. Категория числа в славянских языках / Дегтярев В.И. – Ростов-на-Дону, 1982. – 320 с.
3. Дегтярев В.И. Происхождение имен pluralia tantum в славянских языках: Вопросы языкознания / Дегтярев В.И. – М., 1982 – № 1. – 76 с.
4. Зализняк А. А. Русское именное словоизменение с приложением избранных работ по современному русскому языку и общему языкознанию / Зализняк А. А. – М.: Языки славянской культуры, 2002. – 752 с.
5. Матвіяс І. Г. Іменник в сучасній українській мові / Матвіяс І. Г. – К., 1974.
6. Пономарів О.Д., Різун В.В., Шевченко Л.Ю. Сучасна українська мова: підручник. – К.: Либідь, 2001. – 400 с.
7. Швачко К.К., Терентьев П.В., Янукян Т.Г., Швачко С.А. Введение в сравнительную типологию английского, русского и украинского языков. – К.: Вища школа, 1977. – 147 с.
8. Bunganič, P. Slovensko-ukrajinský slovník. Bratislava, 1985. – 675 s.

9. Krátky slovník slovenského jazyka. 3 vyd. – Bratislava: Veda SAV, 1997. – 944 s.
10. Morfológia slovenského jazyka. Red. J. Ružička. – Bratislava, Vydavateľstvo SAV, 1966. – 896 s.
11. Palkovič K. Zmena gramatických kategórií pri prevzatých slovách. Slovenská reč, 43, 1978, č. 5, s. 280 – 287.
12. Pravidlá slovenského pravopisu. Tretie upravené a doplnené vydanie. – Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV, 2000. – 592 s.
13. Sokolová M. Nový deklinačný systém slovenských substantív. Prešov, 2007. – 346 s.
14. Veľký slovník cudzích slov. – Bratislava: Vydavateľstvo Robinson, 2006.
15. Veľký slovensko-ruský slovník. I-VI d. – Bratislava: Veda SAV, 1979-1995.

**РЕАЛИЗАЦИЯ ЧИСЛОВОЙ ПАРАДИГМЫ
(НА МАТЕРИАЛЕ СЛОВАЦКИХ И УКРАИНСКИХ
НАЗВАНИЙ ОДЕЖДЫ)**

I. V. Okohrib

Анотація

В статье рассматривается категория числа имен существительных в современном словацком и украинском языках на материале названий одежды. Анализируются названия, обладающие обеими формами числа, и именования pluralia tantum.

Ключевые слова: категория числа, имя существительное, singularia tantum, pluralia tantum.

**REALIZATION OF NUMERICAL PARADIGM (ON MATERIAL
OF THE SLOVAKIA AND UKRAINIAN NAMES OF CLOTHES)**

I. V. Okohrib

Summary

Category of number nouns in modern Slovak and Ukrainian on the material items of clothing in the article. Analysis of names that are both forms of the number and name pluralia tantum.

Key words: category of number, noun, singularia tantum, pluralia tantum.